

FORRÁSOK

Zimányi József emlékezése

„Isten megnevelt, és amikor eljött az idő, hogy a Sztálinnak szóló levelet meg kellett írni, addigra már nem féltem. Nincs jobb, mint Istennek a jóban engedelmeskedni. A harmincadik születésnapomon éppen egyik gyermekem ágya mellett térdeltem, és köszöntem meg Istennek életemet, amikor értem jöttem. Két hatalmas KGB-legény állt mögöttem... 92 hónapig nem láttam a feleségemet, gyermekeimet. [...] 8 hónapig voltam a beregszászi börtönben, utána Ungváron. Majd elindultunk a „jéghegyek” felé, a „tűzszlop” vezetésével.”

Zimányi József és Horkay Bar-na kárpátaljai református lelkészek levele Sztálinhoz, 1947

„Hatalmas Sztálin! Isten a német fasizmust sok orosz és más nép fiainak vérével törte le. Te a győzelem dicsőségét is magadnak tulajdonítottad. Mindenben Isten helyére helyezted magad. Hatalmas búzamezők mellett nagy táblákon hirdette a dicsekvő felírás: Isten nélkül és imádság nélkül, de műtrágyával és traktorral! Ezért az Úr meg fog alázni, mint Nabukodonozort. Saját fiaid fognak megvetni téged. Amíg idő van, szállj magadba, adj dicsőséget a felséges Istennek! Ez a népnek is a javára lesz. A gőgös Belszár egy éjszaka birodalmával együtt elveszett.”

Zimányi József: *Tűzszloppal jéghegyek között*. Éjféli Kiáltás Misszió, Budapest, 2006.

Márton Áron gyulafehérvái katolikus püspök beszéde a csíksomlyói búcsún, 1949. június 4.

„Tanúi vagytok ezeknek, és annak, hogy pár nappal ezelőtt főpapjainkat kitámadták, hogy ezzel is megakadályozzák a csíksomlyói búcsúinkat. Kérdem én tőletek: mi történt ezen a Csíksomlyón valaha olyan, hogy ezt meg kelljen akadályozni? Azért akadályozzák, mert az emberi méltóságot és erkölcsöt gyakoroljuk? Hát annyira

BÁRDI NÁNDOR – PAPP RICHÁRD

A kisebbségi magyar egyházak

Az 1918 után Magyarország határain túlra került magyarság legátfogóbb és önálló társadalmi intézményrendszerét **a magyar nyelvű egyházak** képezték. Ez az intézményesség a magyar nyelvű vallásgyakorláson túl aszerint változott, hogy az adott egyházon belül milyen volt a magyarok aránya, súlya; mennyiben vannak magyarok a vezetésében; milyen az adott ország és korszak jogi, társadalomszervezési gyakorlata; illetve mennyiben előrehaladott a régióban a szekularizáció.

Ez utóbbi esetében 1910 és 2001 között **a magát vallásosnak nevező népesség** aránya a Kárpát-medencében a századelő 100%-os lefedettséghez képest összességében 14,5%-kal csökkent. A legnagyobb mértékben Kárpátalján (38%-kal) és Magyarországon (25,4%) csökkent a vallásos népesség aránya, míg Szlovákiában (17,9% – ez az európai átlag), Vajdaságban (7,3%) és Erdélyben (0,3) a legkevésbé. Mindez a negyvenes évek végén induló egyházellenes propagandának és a modernizáció szekularizáló hatásának köszönhető.

A gyulafehérvári székesegyház

A kárpát-medencei – de nem magyarországi – **egyházi intézményrendszerben** a református és unitárius egyházak szinte kizárólag magyar nyelvű hitéletet biztosítanak. A katolikus egyházon belül csak

Csíksomlyói búcsúmenet az 1930-as években

A bányfőhunyadi református templom

Erdélyben és Kárpátalján vannak túlsúlyban a magyar hívek. A kilencvenes években gyarapodó kiségyházakban is (baptisták, pünkösdisták, Jehova tanúi, Hit Gyülekezete stb.) a helyi hívek anyanyelve a meghatározó. Mindez tükröződik az egyházvezetésben is. A katolikus egyházon belül Kárpátalján mindvégig magyar római katolikus püspök működött, míg a jelentős görög katolikus közösség a ruszin nemzeti mozgalmak legfőbb háttérét adta. Erdélyben a szatmári, nagyváradi, gyulafehérvári római katolikus püspökök hagyományosan magyarok voltak, míg a temesvári a német ajkú hívek közül került ki. A iasi püspökség és a bukaresti érsekség pedig román nyelven működött. Az utóbbinak rendelődtek alá a nála jóval több hívővel bíró erdélyi püspökségek is. Szlovákiában a húszas évektől kezdődően nincsenek magyar katolikus püspökök. A vajdasági katolikusok a két világháború között német, horvát, magyar nyelvű volt, ma már csak a két utóbbi nyelvi közösség a meghatározó, de a szabaddkai, illetve nagybecskerekai vikariátus egyaránt a belgrádi érsekség alá tartozik.

A két világháború között a **vallásgyakorlás** biztosított volt. A konfliktusok az egyházak egyenlőtlen nemzeti alapú kezeléséből és a kisebbségi intézmények egyházi fenntartásának nehézségeiből adódtak.

1945 után az egyházak és a vallásos értékrend is célponttá vált az **ateista ideológiát hirdető diktatúrák** számára. Ennek következtében a második világháború utáni kommunista hatalomátvételt közvetlenül követték a véres egyházüldözések, aminek magyar papok és hívek (más felekezetű és nemzetiségű, vallásukat megtagadni nem hajlandó mártírokkal együtt) estek tömegesen áldozatul.

Ezzel együtt lehetetlenítették el az egyházi infrastruktúrát, vették el az egyházi ingatlanokat, tiltották be és üldözték a kisközösségeket, vágták el a kapcsolatot a Vatikánnal és az anyaországi és a testvéregyházakkal. Az egyházak belső életébe is beavatkozott az állam, egyrészt a szocialista országok mindegyikében felállított állami egyházügyi hivatalok létrehozásával, másrészt informátorok beépítésével és az úgynevezett **békepapok** (az állami hatóságok utasításait követő egyházi személyek) tanácsainak létrehozásával.

Az utóbbi törekvés a papok közötti megosztást érte el. Az említett állami politika kiszorította az egyházat a társadalmi élet nyilvános színtereiről, a vallásosság a templomok zárt tereibe kényszerült vissza.

Az egyén vallási élete országonként és korszakonként változó mértékben állami ellenőrzés alá került. 1945 után a Kárpát-medencében a szocializmushoz való illojalitásnak tekintették a vallásgyakorlást és annak intézményrendszerét. A karácsony, a húsvét, a pünköszt, Szent István ünnepe csak rejtve, családi, bizalmi körben volt megünnepelve. Az elmondottakkal együtt azonban a kisebbségi magyar egyházak (zártágukból kifolyólag is) utolsó menedékei voltak a magyar intézményes közösségi nyelvhasználatnak és a kulturális örökség őrzésének. Az egyházi ünnepeken való részvétel vagy az egyházhoz való tartozás kifejezése ugyanígy a magyarsághoz való tartozást demonstrálta.

A **Szlovákiában** élő katolikus magyarságot is tragikusan érintették az egyházellenes intézkedések, melyeket tetézt az anyanyelv átmeneti betiltása is. A szerzetesrendeket 1950-ben feloszlatták, a görög katolikus egyházat beolvasztották az ortodox egyházba.

A határon túli magyarok vallásossága

(2007. évi felmérés)

Vallásos, egyháza szertartása szerint (%)

MO	16,1
SK	31,0
UA	39,5
RO	38,4
SRB	30,4

Nem vallásos (%)

MO	22,0
SK	10,4
UA	5,0
RO	2,7
SRB	4,5

Hetente vagy gyakrabban jár templomba (%)

MO	10,7
SK	31,0
UA	38,7
RO	37,1
SRB	18,0

Hisz a halál utáni életben (%)

MO	32,0
SK	40,2
UA	48,1
RO	54,7
SRB	34,6

Kárpát Panel 2007, Kiss Dénes adatközlése

A Vatikán a nemzeti kisebbségekről

„[...] egy új erkölcsi alapokon nyugvó jogrendszerben nincs helye a nemzeti kisebbségek kulturális és nyelvi sajátosságainak nyílt vagy alattomos elnyomásának [...] nincs helye természetes fejlődésük korlátozásának vagy tiltásának [...] minél tudatosabban tartják tiszteletben a kisebbségek jogait, annál biztosabban és hatékonyabban követelhető köteleességeik hűségese teljesítése.” (XII. Pius, 1941)

„Ebben a kérdésben nyíltan meg kell mondani, hogy amit e népek ellen tesznek faji életüknek vagy gyarapodásuknak megakadályozására, súlyosan sérti az igazságosságot; és ez még inkább vonatkozik arra, hogyha gonosz módon

lebecsülnek bennünket, a hitet? Mit akarnak? Be akarják nektek bizonyítani, hogy az ember az állattól származik, és hogy csak egy felsőbbrendű állapot, hogy nincsen lelki élete, és hogy ne higgyetek a túlvilágban. Kinek, hogy ha valakinek hite van, és ragaszkodik a legszentebb jogához? Hogy lelke van és hiszi a túlvilági hivatást. (A tömeg ezeknél a szavaknál morajlott, és sokan sírtak!) [...]

Történelmi kényszerpályák – kisebbségi realpolitikák II. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség tanulmányozásához 1944–1989. Vál., bev., jegyz. Vincze Gábor. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2003. 125.

A református egyház helyzete Erdélyben

„Egyházunknak az állami hatóságokkal való „példás együttműködése” lényegében nem más, mint e hatóságok kiszolgálása. Az állam és a párt a Kultuszdepartament megyei szervein, pontosabban a megyei kultuszinspektorokon és az állambiztonsági szerveken (securitate) keresztül készítetik „közreműködésre” az egyházi szolgálókat. Az újabb kori egyház történetét ebből a szempontból nyugodtan nevezhetnénk az állambiztonság és az egyház kapcsolatai történetének is. Az egyházi hierarchia legmagasabb fokától a legalacsonyabbig – mindenütt állandó jelenvaló valóság a „szekus”, az inspektor, ill. informátor (besúgó). [...] A romániai református egyháznak az biztosít sajátos helyzetet és jelleget, hogy tagjai mind magyarok – tehát nemzetiség és vallás egybeesik. Sajátos adottságából fakadnak sajátos problémái is. [...] a magyar politikai pártok és érdekképviseleti szervek teljes megszüntetése nyomán [...] jórészt az egyházakra, különösképpen a protestáns egyházakra és kiváltképp a „magyar egyháznak” is nevezett református egyházra hárult a nemzetmegtartás feladata. Egyházunknak magyar jellegében rejlik legfőbb erőssége, ám egyben legtámadhatóbb pontja is. Magyar voltában nagyobb vonzerőt tud gyakorolni népére,

A hegyesúri (Szlovákia) kápolna lebontása előtt, 1968

Az egyházi intézményrendszer így a nagyszombati apostoli kormányzóságból, öt püspökségből (nyitrai, besztercebányai, szepesi, rozsnyói, kassai) és a szatmári apostoli kormányzóságból állt.

1968-ban, a prágai tavasz idején javult a helyzet, ekkor engedélyezték újra a szerzetesrendek és a görög katolikus egyház(ak) működését, és ekkor kapott címzetes püspöki címet a nagyszombati apostoli kormányzó. (Utódja később az érseki címet is megkapta.) Mindez a Vatikánnal való kapcsolat újrafelvételét is jelentette. Az egyházi hierarchia önállósága azonban csupán 1990 után valósult meg. A nagyszombati érsekség magyar papjai és hívei viszont 1990 óta hiába kérik a pápától egy önálló magyar püspökség felállítását.

A II. világháború után a magyar túlsúlyú szlovákiai református egyház élére szlovákokból álló Szervezőbizottságot állítottak. Az egyház vagyonát elkobozták, egyesületeit feloszlatták, hivatalos nyelvét a szlovákot tették, több helyütt az istentiszteleti nyelvet is szlovákra változtatták, a magyar reformátusok jelentős részét pedig áttelepítették Magyarországra. A Szervezőbizottság uralma a Zsinat 1950. évi megválasztásáig tartott. Az egyház II. világháború utáni első püspökét csupán 1953-ban választhatták meg Varga Imre személyében. A szocializmus évtizedeiben a zsinat rendelkezéseinek megfelelően próbálta megtartani autonómiáját, ezért számos kompromisszumra is kényszerült. Ma Komáromban saját teológiai képzést kapnak a magyar lelkészek.

Kárpátalján a magyarok döntő részben reformátusok, kisebb hányaduk római katolikus, illetve görög katolikus vallású. A két világháború között mindhárom felekezet önálló egyházmegyével rendelkezett. A Szovjetunióhoz való csatolása tragikus következményekkel járt. A papok nagy részét elhurcolták, az utánpótlás nevelést ellehetetlenítették. A görög katolikus vallást betiltották, és csak 1989-ben állították vissza jogaiba. A hívek közül mintegy 20 ezren magyarok. 2001-ben a pápa boldoggá avatta Romzsa Tódort, az egyházmegye 1947-ben meggyilkolt vértanú püspökét. A görögkatolikus egyház ma egy magyar nyelvű felekezeti líceumot működtet.

A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház életében pozitív változás 1989-től volt tapasztalható, amikor engedélyezték magyarországi papok lelképásztori szolgálatát a területen. Később Csehszlovákiából is érkeztek szerzetesek. 1993-ban, 46 évi szünet után, szenteltek ismét kárpátaljai papot. Ebben az évben jött létre a Szentszék határozata alapján a Kárpátaljai Apostoli Kormányzóság. A hívek száma mintegy 60 ezer. Elsőként indítottak az 1990-es évek elején vasárnapi iskolákat a szórványvidékeken élő magyaroknak szegénykonyhákat, napköziotthonokat, óvodákat és iskolákat tartanak fenn.

Kárpátalján a legszámosabban, mintegy százezren, a reformátusok vannak. A Kárpátaljai Református Egyházkerület három egyházmegyéből áll: beregi, máramaros-ugocsai és ungi egyházmegye. 1991-től helyreállt az egyházkerületben a zsinatpresbiteri elven alapuló egyházkormányzás, melyet a szovjet érában szüntettek meg. Az 1990-es évek elején megindult a hitoktató-képzés. Szeretetintézményeket, óvodákat, iskolákat működtet, nyaranta keresztény ifjúsági táborokat szervez.

A történelmi egyházakon kívül Kárpátalján szabadegyházak és szekták is működnek, társadalmi szerepük azonban nem jelentős.

Erdély vallási viszonyai 1910–2001 között alapvetően megváltoztak. A századelőn 5%-os izraelita népesség a holokauszt és az izraeli kivándorlás következtében eltűnt. Szintén a kivándorlással magyarázható a döntően németajkú evangélikus egyház létszámának tizedére csökkenése. Hasonló arányú csökkenés történt a görög katolikusok esetében is a felekezetnek 1949-ben az ortodox egyházzal történő egyesítése következtében. Ezzel szemben az erdélyi görögkeleti egyházhoz tartozók aránya duplájára, létszáma háromszorosára nőtt. A régió katolikusainak aránya felére, létszáma pedig a negyedével csökkent. Ezen az egyházon belül a magyar

anyanyelvűek aránya folyamatosan apad. A reformátusok száma nem csökkent, csak az arányuk – harmadával –, hasonló történet a szintén magyar anyanyelvű híveket tömörítő unitárius egyház esetében is.

A két világháború között az egyházak a romániai magyarság legkiterjedtebb intézményrendszerét működtették. Ezért jelentett súlyos csapást az egész közösség számára az 1921-es földreform, amely a magyar egyházak 370.000 holdnyi birtokának 85%-át elvette. Ugyanakkor jogilag alárendelté váltak az alkotmányban megkülönböztetett uralkodó ortodox egyházzal szemben. A Vatikán és a román állam között létrejött konkordátum 1927. májusában a másfél milliós erdélyi püspökséget, a 26 egyházközséggel bíró bukaresti érsekségnek rendelte alá, és ezzel a szenátusban is ő képviselhette a romániai katolikusok érdekeit. A nagyváradi és a szatmári püspökséget összevonták, és új görög katolikus püspökség létrehozását engedélyezték. A görög és a latin szertartású katolikuság vagyonát közös kezelés alá helyezték, tovább gyengítve a magyar társadalmi élet anyagi hátterét. A Tiszántúli Református Egyházkerület (Debrecen) volt egyházközségeiből létrejött Királyhágómelléki Egyházkerület (Nagyvárad) elismerése 1920-tól 1939-ig húzódot.

A magyar egyházak által létrehozott közös Felekezeti Tanács koordinálta a romániai magyar nyelvű oktatást, amely döntően egyházi intézményekben folyt.

A korszak meghatározó egyházi ideológiája a keresztényszocializmus volt. Mind a protestáns, mind a katolikus egyházakban komoly megújulási mozgalmak jelentkeztek. A református teológusok (Makkai Sándor püspök, Tavasz Sándor, Imre Lajos, László Dezső) egyfajta kisebbségi etikát dolgoztak ki, a katolikus egyházi vezetők-értelmiségiek (Márton Áron püspök, György Lajos, Venczel József) pedig a magyar társadalom alulról való újrászervezésén dolgoztak.

A romániai magyar egyházak történetét **1944 után** három szakaszra lehet tagolni. 1948-ig az Magyar Népi Szövetséggel párhuzamosan, majd 1946 után – Erdély hovatartozásának, illetve az önálló magyar intézményrendszer ügyében – azzal szemben fogalmazták meg az egyházak álláspontjukat.

1948-ban az új, az állam és az egyházak viszonyát szabályozó kultusztörvényhez való viszony a katolikus és a protestáns egyházakat eltérően érintette. Míg az előbbi egyház nem fogadta el, hogy statutumában lemondjon a Vatikánnal való közvetlen kapcsolatáról, addig a református egyház vezetői 1949-ben megállapodást kötöttek az állam vezetőivel,

A huszti református templom

A nagyváradi székesegyház Szent László szobrával

amely széles körű beleszólási jogot biztosított a pártállami hatóságoknak az egyház belső életének szabályozásába és vezetőinek kiválasztásába. Ez azonban őket sem mentesítette oktatási intézményeik államosítása alól.

A katolikus egyházzal szemben 1948 után erőszakosan lépett fel az államhatalom: betiltották a görögkatolikus egyházat; kiutasították a vatikán diplomáciai képviselőjét (a nunciust), feloszlatták a szerzetesrendeket. A gyulafehérvári egyházmegyét 1938–1980 között vezető Márton Áront letartóztatták és életfogytiglani kényszermunkára ítélték. Az egyház

ennek a nemzetnek a kiirtására törekednek. [...] Az igazságosság parancsának nagyon is megfelelő, ha az állam vezetői a kisebbségi faj polgárainak hathatós segítséget nyújtanak az emberi feltételek kialakításához; ez vonatkozik nyelvükre, kultúrájukra és gazdasági helyzetükre is.” (XXIII. János, 1963)

„Minden népnek, akár gazdag, akár szegény, megvan a maga őseitől örökölt kultúrája [...] vannak szellemi életének magasabb rendű – művészi, tudományos és vallási – megnyilvánulásai. Mivel ezek valóságos emberi értékeket tartalmaznak, súlyos hiba lenne veszni hagyni őket [...] az a nép, amelyik eltűrné ezt, legjobb részét dobná oda, az élet értelmét vetné el magától.” (VI. Pál, 1967)

„[...] az ember a maga benső emberi identitását azzal a kötelékkel kapcsolja össze, amellyel egy nemzet tagja, és azt akarja, hogy a honfátarsaival együtt végzett munkája a közjót is gyarapítsa.”

„Az a tudat, amelyről szólunk, nemcsak az egyes személyekre vonatkozik, hanem népekre és nemzetekre is, akik sajátos emberi és kulturális egységet alkotva, féltékenyen vigyáznak arra, hogy ezt az örökséget megőrizték, ápolják és továbbfejlessék.”

„A keresztények képzése komolyan vessen számot a helyi kultúrával, mely része a képzésnek és segít fölismerni mind a hagyományos, mind a modern dolgok értékét. Az egy nép vagy nemzet keretében együtt létező kultúrákra megkülönböztetett figyelmet kell fordítani. Az Egyház mint a népek Anyja és Tanítója adott esetben igyekszik megmenteni azoknak a kisebbségeknek a kultúráját, melyek nagy nemzetekben élnek.” (II. János Pál, 1988, 1989)

Idézi: Pogár Róbert: A Vatikán és a Nemzeti Kisebbségek. In: Diószegi László (szerk.): *A moldvai csángók veszélyeztetett örökség, veszélyeztetett kultúrák*. TLA, Budapest, 2006. 139–145.

de ugyanakkor „szükség szerint” és körülmények szerint demagóg módon megvédhető nacionalizmussal. Ebbéli félelmében egyházunk nem meri kellő határozottsággal képviselni magyar hívei nemzeti jogait, melyekben naponta megrövidítik [...]”

[Tőkés László:] A református egyház helyzete Erdélyben. *Ellenpontok*, 1982. 4. sz. 13., 15. In: *Ellenpontok*. S. a. r. Tóth Károly Antal. Pro-Print, Csíkszereda, 2000.

Kós Károly rajza erdélyi templomokról

Tavaszy Sándor

vezetése továbbra is folyamatos volt, mert a nuncius püspökutódokat nevezett ki és meghatározta az utódlás rendjét. 1948–1964 között 130 katolikus papot tartóztattak le, illetve száműztek kényszerlakhelyre. A letartóztatások során mindig újabb személyekre szállt a püspöki és a helyettesi tisztség. Ezzel kialakult a földalatti katolikus egyházi élet hierarchiája. A Sztálin halála utáni, romániai átmeneti enyhülés következtében 1955-ben Márton Áron börtönbüntetését felfüggesztették és hazaengedték, de 1967-ig háziőrizetben tartották. A püspök felszámolta a békepapi mozgalmat, utóda – megőrizve az egyház önállóságát – tanítványa: Jakab Antal lett 1980-ban. Az egyház nyílt üldözését felváltó, a nemzetközi kapcsolatokat engedélyező, de az egész egyházat folyamatos ellenőrzés alatt tartó – harmadik egyházpolitikai korszak – a hatvanas évek végétől számítható. A katolikus egyház legnagyobb problémája ekkor az egyházi sajtó hiánya, a világegyházzal való kapcsolattartás, a hitoktatás és a lelkészképzés korlátozása volt. A katolikus egyházban a hetvenes évekre a passzív ellenállást a magyar közösségek helyi szintű szellemi mozgósítása váltotta fel.

Ezzel szemben a protestáns egyházak az állami egyházpolitikán belül működtek. Mégis a katolikus egyházhoz hasonló problémákkal küzdött az állam által sokkal jobban ellenőrzött két református egyházkerület is, amelyet az ötvenes évek első felének

egyházi letartóztatási hulláma kevésbé érintett. Csak az évtized második felében került sor, 1956 és a Bethanista ébredési mozgalom kapcsán tömeges megtorlásra. A hatvanas évekre a protestáns egyházaknak a katolikusokéhoz képest előnyösebb helyzete megszűnt. A református egyházközösségekben azonban mintegy 12 ezer választott presbitériumi tag működött, melyek a korlátok ellenére az egyedüli választott testületeknek számítottak a magyarlakta településeken. Ez pedig a presbitériumi lelkészválasztásokkal szemben önkényes döntéseket hozó, az egyház belső demokráciáját lebontó, hitéletét manipuláló – tehát az állami érdekeket kiszolgáló – két püspökkel (Nagy Gyula, Kolozsvár; Papp László, Nagyvárad) szembeni sorozatos konfliktusokkal járt. Ezek legélesebbje Tőkés

László temesvári lelkész felfüggesztése volt 1989 nyarán, a presbitérium és a hívek ellenében. A lelkész kilakoltatása elleni lakossági tiltakozás indította el az 1989 decemberi temesvári (romániai) változásokat.

A 21. század elején a romániai magyarság 93%-a három nagyobb (református, katolikus, unitárius) felekezethez tartozik. A református egyháznak két egyházkerülete van Nagyvárad és Kolozsvár központtal. Az unitáriusok egyetlen püspöksége is az utóbbi városban található. A római katolikusok négy erdélyi (Szatmár, Nagyvárad, Temesvár, Gyulafehérvár) a Moldvai (Iasi) és a Bukaresti Egyházmegyéhez tartoznak. A magyar római katolikusok több mint fele a Gyulafehérvári Egyházmegyéhez tartozik, amelye II. János Pál pápa érseki rangra emelt. A többi egyházmegye a Bukaresti Érsekséghez tartozik. Az egymilliós romániai katolikuságon belül jelentősen csökkent a magyarság aránya (60% – 2002-ben). Az egyházon belüli probléma a csángók magyar nyelvű vallásgyakorlásának kérdése, amelyben a helyi közösségek és Vatikán nyomására lassú elmozdulás tapasztalható. Az utóbbi másfél évtized legfontosabb egyházpolitikai sikere az egyházügyi törvény elfogadása volt 2006 decemberében. Ebben az ortodox egyház szerepéről külön megemlékeznek a nemzeti történelemben, de nem emelték államvallássá. A törvény tisztázza a bevett vallások

kritériumát, legfontosabb rendelkezése, hogy külön költségvetési keretet biztosít az egyházak – elsősorban fizetési hozzájárulásként nyújtott – támogatására.

A **vajdasági magyarok** többsége katolikus vallású. Trianon előtt a csanádi, illetve a kalocsai egyházmegyéhez tartoztak, utána a Bánság Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz csatolt katolikus hívei az 1923-ban létrehozott belgrádi érsekség keretében működő bánsági apostoli kormányzósághoz kerültek. 1935-ben a több mint 200 ezer katolikuskak nagy része német, 79 ezren pedig magyarok voltak. A magyar kisebbséghez tartozók – a németek későbbi kitelepítése után – a pravoszlávok egyetlen nagyobb lélekszámú más vallású és etnikumú szomszédai maradtak. A második világháború alatt az említett egyházkerület is visszakerült a Trianon előtti egyházmegyéhez, ám ezután újra apostoli kormányzósággént funkcionált tovább. 1972-ig magyar püspökként nem volt apostoli kormányzójuk, ám a nagybecskereki Jung Tamás kinevezésével ez a helyzet megváltozott. Alig több mint egy évtizedre rá pedig a kormányzóságot II. János Pál pápa egyházmegyei rangra emelte. Ez a Nagybecskereki (szerb nevén Zrenjanini) Püspökség, más néven a Bánsági (Bánáti) Püspökség.

Az első világháború után Jugoszláviában 50 ezer református élt – ezek 75 százaléka magyar. 1928-ban Torzsa székhellyel megalkult a Jugoszláv Református Keresztény Egyház. Kiemelkedő püspökük Ágoston Sándor (1882–1960) volt.

A magyar evangélikusok száma igen csekély (a Trianon utáni Bánságban, Bácskában, Baranyában él 85 ezer, főként német és szlovák evangélikus mellett ezernél is kevesebb magyar volt), de vannak ma is gyülekezeteik a Vajdaságban. A zsidóság lélekszáma a második világháború előtt közel 20 ezerre volt tehető, sajnos, csak kis töredékük élte túl a vézskorszakot, s közülük is a legtöbben elhagyták Jugoszláviát.

A nagybecskereki székesegyház

A második világháború után az egyházügyek közvetlen pártirányítás alá kerültek. Az 1953-as vallásügyi törvény látszólagos enyhítéseket hozott a vallási élet számára, biztosította a templomi istentiszteletek és a hitoktatás szabadságát, valamint a lelkészek állami nyugdíját. Egy évtizeddel később, az 1964–66 között folyó jugoszláv–vatikáni tárgyalások is egyfajta konszolidációra utaltak. Mindezek azonban szinte teljes mértékben szembenálltak a hétköznapi tapasztalataival. Az egyházi személyek sorozatos lejáratása a pártállam ideológiáját követte.

Ma a lelkésznevelés magyar nyelven végezhető felsőfokú teológiai tanulmányokat (igaz, nem lakóhelyükön) és Szerbiában is hátrányos következmények nélkül járhatnak a gyermekek hitoktatásra.

dásban az ateizmus a marxista filozófia alapjává vált. Marx a vallást a „nép ópiumának”, Lenin – az orosz valósághoz igazítva – a „népvodkájának” nevezte. A szocialista-kommunista országok hivatalos ideológiájává vált az ateizmus, amely együtt járt az egyházi személyek, tanítások, hagyományok üldözésével és az egyházi javak államosításával.

IRODALOM

- Bárdos-Féltoronyi Miklós: *Egyházak és államok Európában*. Balassi Kiadó – Polis Könyvkiadó, Budapest–Kolozsvár, 2001.
- Cirkl Zsuzsa – Fuderek László: *Bácskai golgota – a vallásüldözés áldozatai*. Logos, Tóthfalu, 1998.
- Gereben Ferenc: *Identitás, kultúra, kisebbség*. Osiris, Budapest, 1999. 128–133.
- Gyurgyik László: Katolikus magyarok Szlovákiában. *Regio* 1991, 3. sz. 131–140.
- Kacsur Gusztáv (szerk.): *Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról*. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1998.
- Molnár Imre: A magyar nyelvű egyházak helyzete Csehszlovákiában. In: Tóth László (szerk.): *A (cseh) szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998*. I. k. Ister, Budapest, 1998. 207–257.
- Papp Richárd: *Etnikus vallások a Vajdaságban?* MTA-KI – Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2003.
- Sebők László: A katolikus egyházszervezet változásai Trianon óta. *Regio* 1991, 3. sz. 65–89. o.
- Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztény Egyház története I-II. *Regio* 1990, 3. sz. 133–162.; 4. sz. 204–211.
- Székely András Bertalan: Vallás és egyház a jugoszláviai magyarság életében. *Új Symposion* 1990, 9–10. sz. 45–53.
- Tomka Miklós: Vallási helyzet a kelet- és közép-európai országokban. In: Renöck, Helmut – Blanckenstein Miklós (szerk.): *Az új vallásosság – elkápráztat és megzavar*. Corvinus–Echter, Budapest–Würzburg, 2000. 29–40.

Tudja-e?

■ Az ateizmus a görög atheosz ('Isten nélkül') kifejezésből ered, amelynek jelentése: „istentagadás”. Az ateista világértelmezés már az ókori görög filozófiában is ismert volt, többek között a cinikus és a szkeptikus filozófiai iskolák körében. A modern gondolko-